

معلمان در کلاس های چند پایه چگونه تدریس می کنند؟

مرضیه کهندل

مدرس دانشگاه فرهنگیان پردیس شهید هاشمی نژاد مشهد

تعریف و برای هر پایه کتاب های جداگانه ای در رشته های متفاوت تألیف کرده است. دانش آموزان کلاس شما هم مشمول برنامه های طراحی شده با همین رویکرد نظام تربیتی می شوند. بنابراین، چندان دور از ذهن نیست که بخواهید برنامه ای آموزشی تک پایه را در یک کلاس چند پایه به همان سبک و سیاق اجرا کنید. البته شما در این دیدگاه تنها نیستید. در بسیاری از نقاط کشور و حتی در سایر کشورها، یکی از روش های تدریس در کلاس چند پایه، روشی است موسوم به شسه تک پایه. در این مورد، متخصصان تعلیم و تربیت هم تأیید می کنند، وقتی سیستم آموزشی در یک کشور بر تدریس تک پایه ای استوار است، در آن صورت برنامه ای درسی سازمان یافته و مخصوصی برای تدریس و کاربرد در مدارس چند پایه وجود ندارد. این موضوع سبب می شود معلمان چند پایه

آیا تاکنون در یک کلاس با گروهی از دانش آموزان از چندین پایه و در سنین مختلف تدریس کرده اید؟ شاید هم اکنون شما یک معلم چند پایه باشید یا از یک مدرسه ای چند پایه، به مدرسه ای با تعداد دانش آموزان بیشتر، که به حدنصاب تشکیل پایه های مجزا رسیده اند، به تازگی سفر کرده اید. به هر حال، موقعیت چند پایه، یک موقعیت آموزشی نا آشنا و حتی دور از احتمال برای خدمات تعلیم و تربیتی نیست.

بیا بیاید هم اکنون خود را در موقعیت یک معلم چند پایه قرار دهید. برای مدیریت کلاس و تدریس چه راهبردهایی ممکن است به ذهنتان برسد؟

شما به عنوان آموزگار، با این واقعیت آشنا هستید که نظام آموزشی کشور ما در دوره ای ابتدایی شش پایه ای مجزا از هم را

کلاس خود را به شکل و روش تک پایه مدیریت کنند. یعنی معلم به هر پایه به صورت مستقل و به روشی که در کلاس های تک پایه تدریس می کند، آموزش می دهد. معلمان خبره به این روش، سعی می کنند برنامه ی کلاسی را طوری تنظیم کنند که هنگام کار دانش آموزان بر یک فعالیت تعیین شده توسط معلم، به جای نظارت، همان مقدار از زمان را در یک پایه ی دیگر صرف آموزش کنند یا عمداً زمان بیشتری را به گروه هایی اختصاص بدهند که درگیر کار روی فعالیتی پیچیده و سخت هستند و به همراهی معلم نیاز بیشتری دارند.

شاید شما هم با پژوهشگری به نام **فورنیر**^۳ که اجرای مدل شبه تک پایه را در مدارس روستایی سنگال مشاهده کرده است هم رأی باشید که تبدیل شدن این روش تدریس به عنوان یک مدل رایج که در آن هر معلم با شش پایه در یک کلاس باشند، حتی در مدارس دورافتاده و کم جمعیت کشوری مانند سنگال نیز موجب نگرانی خواهد بود. این نگرانی را از چند جهت می توان تصویر کرد. اولاً از آنجا که مدل شبه تک پایه به شدت محتوا محور است^۴ و تمایلی هم به دستکاری در محتوای کتاب ها ندارد، موجب می شود معلمان چند پایه از کمبود زمان تدریس و همچنین زمان اضافی که صرف برنامه ریزی دروس جداگانه برای هر پایه می کنند، مدام اظهار خستگی و شکایت کنند.

در ثانی، به نظر می رسد، در مدل شبه تک پایه، به علت رهبر و محور بودن معلم برای همه ی پایه ها، همکاری بین دانش آموزان، به ویژه از پایه های متفاوت، چندان مورد توجه قرار نمی گیرد.

بنابراین، یکی از فرصت های طلایی کلاس های چند پایه، که حضور هم زمان دانش آموزان پایه های بالا و پایین در کنار هم است و می تواند یادگیری های ارزشمندی را رقم بزند، بدون استفاده باقی می ماند.

هم چنین، در مدل شبه تک پایه، ممکن است رفتار معلم به دانش آموز این گونه القا کند که تنها مرجع آموزش، خود معلم است. از آنجا که معلم چند پایه نمی تواند به طور مداوم به همه ی دانش آموزان در همه ی پایه ها رسیدگی کند، ایجاد فضایی ناخوشایند از سرگردانی و نارضایتی دانش آموزان در کلاس، دور از انتظار نخواهد بود. حتی تصور درگیر شدن در چنین موقعیتی ممکن است برای برخی از ما دلهره آور باشد، چرا که شاید زمانی که تلاش می کنید چند گروه با سنین غیر همسان، آمادگی متفاوت و انگیزه ی متنوع را به صورت یک کل کلاسی بپذیرید و آموزش بدهید، احساس توانمندی تدریس و کسب نتایج موفق آمیز به همان کیفیت زمان حضورتان در یک کلاس تک پایه و معمولی بروز نکند. ضمن اینکه روش های منحصر به فرد شما در تدریس هم گاهی اوقات پاسخ گوی نیازهای آموزشی موقعیت موجود نیستند. در نگاه اول، چنین موقعیتی تهدید به نظر می رسد، اما چرا برخی معلمان از حضور در کلاس چند پایه استقبال می کنند و از تدریس در آن لذت می برند؟ آن ها در این کلاس ها خلاقیت، انعطاف و کمک به یادگیری بیشتر و عمیق تر را تجربه می کنند و احساس توانمندی تدریس و کسب نتایج موفق آمیز در آن ها قوی تر می شود.

پایه‌های متفاوت را درگیر یادگیری هدفمند کند، استفاده از انواع تکالیف عملکردی است که با هدایت معلم، همکاری افراد گروه در یک پایه، به کمک پایه‌های بالاتر یا به صورت کاملاً فردی، توسط دانش‌آموزان انجام می‌شود. همچنین، استفاده از مواد یادگیری انعطاف‌پذیر مانند یک گیاه کاشته شده در گلدان یا چینه‌های آموزشی می‌تواند دانش‌آموزان پایه‌های متفاوت را با توجه به نیازهای یادگیری‌شان در یک مبحث مشترک گرد هم آورد.

ترویج یادگیری خودآموز

گاهی لازم است معلم به دانش‌آموزان خود اعتماد کند و مسئولیت بیشتری را برای انجام یادگیری به آن‌ها واگذار نماید. معلم چندپایه با ترویج یادگیری خودآموز و ایجاد فرصت‌هایی برای مطالعه‌ی فردی یا انجام برخی تکالیف به صورت شخصی، می‌تواند به تعداد قابل توجهی از اهداف آموزشی هر پایه دست پیدا کند.

تولید طرح‌هایی برای آموزش یکپارچه به کل کلاس

یکی از راهبردهای خلاقانه‌ی تدریس این است که معلم در مورد یک موضوع از زوایا و سطوح متفاوت، متناسب با نیازها و توانمندی‌های هر پایه، تدریس کند. برای تولید طرح‌هایی از این قبیل لازم است معلم چندپایه کتاب‌های درسی را بازنگری کند و مطالبی با محوریت یک مضمون مشترک (برای مثال آب) را بیابد. او می‌تواند این تکه‌های پراکنده در کتاب‌های گوناگون و پایه‌های متفاوت را با طراحی مجدد دوباره به هم پیوند دهد و محتوایی یکپارچه برای آموزش هم‌زمان به کل کلاس تهیه کند. این طرح‌های یکپارچه که به نام طرح‌های تلفیقی شناخته می‌شوند، این روزها در میان معلمان چندپایه مورد استقبال واقع شده‌اند و به صرفه‌جویی در زمان آموزشی کمک زیادی می‌کنند.

پی‌نوشت

1. Pridmore (2007)
2. Brown (2008)
3. Fournier (2004)
4. Ross (2000)
5. Pridmore & Aikman (2001)

منابع

1. Brown, B. A. (2008). Multigrade teaching: A review of selected literature and implication for educator education and training in South Africa.
2. Fournier, G. (2004). „Rural Access Initiative“. Paper presented at the Colloquium on Multigrade Teaching as a Policy Option for Africa held in Senegal May 24th to 28th, 2004. (World Bank Institute: Washington).
3. Pridmore, P. (2007). Adapting the primary school curriculum for multigrade classes in developing countries: a five step plan and an agenda for change. *Journal of Curriculum Studies*, 39(5), 559-576.
4. Ross, A (2000) *Curriculum: construction and critique*. (London: Falmer Press).
5. Harris, R., Miske, S., & Attig, G. (2004). *Embracing Diversity: Toolkit for Creating Inclusive Learning-Friendly Environments*. UNESCO Bangkok.

مگر آن‌ها برای رهایی از تهدیدهای مدل شبه تک‌پایه در مدارس چندپایه چه می‌کنند؟ مسلّم است که آن‌ها روش شبه تک‌پایه را تغییر داده یا بهبود بخشیده‌اند. شاید هم از برخی ظرفیت‌های موجود در محتوای کتاب‌های درسی به صورت بین پایه‌ای و بین‌رشته‌ای بهره می‌برند. یا از ترکیب چند سنی دانش‌آموزان استفاده‌های مؤثری می‌کنند. به هر حال، هر نوع راهکاری که بتواند تدریس در محیط چالش‌برانگیز یک کلاس چندپایه را سهل و شیرین کند و اثربخشی یادگیری را نیز افزایش دهد، قابل توجه و تأمل است. در ادامه به برخی از این روش‌ها اشاره می‌کنیم:

راهبردی کردن گروه‌ها

یکی از اقدامات پسندیده‌ی معلم برای فعال کردن دانش‌آموزان در کلاس، تشویق آنان به کار در گروه است. کار گروهی در یک کلاس چندپایه به دلیل ترکیب‌های متعددی که معلم ایجاد می‌کند، شکل متنوع‌تر و کارآمدتری به خود می‌گیرد. معلم برای برخی از فعالیت‌ها می‌تواند دانش‌آموزان را به دو یا چند گروه با توانایی‌های مختلف تقسیم کند، به طوری که در یک گروه همه‌ی افراد هم سن یا هم پایه نباشند. این دانش‌آموزان تشویق می‌شوند ضمن اینکه در زمینه‌های گوناگون یادگیری خود را دنبال می‌کنند، در کارها نیز به یکدیگر کمک یا از کمک دیگران استفاده کنند. در نهایت، معلم می‌تواند با توجه به سن و درجه‌ی مهارت مورد انتظار از هر فردی در درس موردنظر (ریاضی، علوم، خواندن و ...) جداگانه ارزشیابی به عمل بیاورد. گاهی نیز پروژه‌های به یک گروه که ترکیبی از سنین و پایه‌های متفاوت است داده می‌شود تا با همکاری یکدیگر در تکمیل آن بکوشند و همگی در شادی تمام آن شریک شوند.

ندارک تکالیف مناسب و مواد یادگیری انعطاف‌پذیر

روش دیگری که معلم می‌تواند به‌وسیله‌ی آن دانش‌آموزان